

University of Groningen

Actualiteiten en Signaleringen

Roggenkamp, M.M.; Drankier, D.; Gazendam, J.C.W.; Kreeft, G.J.; Nieuwenhout, C.T.; Nieves Zárate, M.T.; Spijk-Belanova, T.N.; Verburg, C.G.

Published in:
 Nederlands Tijdschrift voor Energierecht

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2018

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Roggenkamp, M. M., Drankier, D., Gazendam, J. C. W., Kreeft, G. J., Nieuwenhout, C. T., Nieves Zárate, M. T., Spijk-Belanova, T. N., & Verburg, C. G. (2018). Actualiteiten en Signaleringen. *Nederlands Tijdschrift voor Energierecht*, 2018(4), 159-166.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Actualiteiten en signaleringen

prof. mr. dr. M.M. Roggenkamp, D. Drankier LL.M., mr. J.C.W. Gazendam, G.J. Kreeft LL.M., C.T. Nieuwenhout LL.M., M.T. Nieves-Zarate LL.M., mr. T.N. Spijk-Belanova en C.G. Verburg LL.M.¹

Rapporten en overige publicaties

In deze rubriek worden jaarverslagen, rapporten en overige publicaties besproken die inzicht bieden in de energiesector c.q. de ontwikkelingen van het energierecht. De redactie houdt zich aanbevolen voor suggesties voor documenten die in deze rubriek opgenomen kunnen worden.

■ Autoriteit Consument & Markt (ACM)

Belang van data en digitalisering in Signaal 2018

Op 11 april 2018 heeft de ACM een 'Signaal' aan Minister Wiebes van Economische Zaken en Klimaat verstuurd waarin maatschappelijke ontwikkelingen en beleidsvraagstukken worden aangestipt. In dit jaarlijkse document wijst de ACM op het belang van data en digitalisering in de energiesector. De ACM benadrukt de rol van dynamische energieprijzen als aanjager van energiebesparing, maar merkt tevens op dat te ver doorgeschoten individuele energieprijzen zouden kunnen leiden tot een verschuiving van het consumentensurplus naar de producent. Voorts merkt de ACM op dat energie datasets gebruikt kunnen worden voor innovatie in de sector. Om prijsvergelijkers, onafhankelijke dienstenaanbieders en *aggregators* te faciliteren, is een herijking van de huidige regelgeving omtrent data governance noodzakelijk volgens de ACM. Aandacht voor privacy, data-eigenaarschap en toegang tot data moeten hierin centraal staan.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.acm.nl.

Investerings Gasunie nodig voor de afbouw van de gasproductie in Groningen

Per brief van 20 april 2018 heeft de ACM de Gasunie duidelijkheid geboden over de positie van de ACM ten aanzien van de investeringen die Gasunie moet doen om de afbouw van de productie van het Groningenveld mogelijk te maken. Concreet kan hierbij gedacht worden aan de investeringen in de bouw van een nieuwe stikstofinstallatie en de ombouw van delen van het netwerk van de Gasunie. Als toezichthouder controleert de ACM de doelmatigheid van de investeringen van Gasunie aan de

hand van internationale referentiestudies. De ACM geeft aan dat een referentiestudie een zuivere vergelijking moet zijn die leidt tot representatieve uitkomsten. Daar kwaliteitsconversie enkel in Nederland een rol zal spelen, zullen de hiermee gepaard gaande kosten uitgezonderd worden van de referentiestudie. Hetzelfde geldt voor de kosten voor de ombouw van het netwerk voor zover deze kosten volgen uit het unieke en gedwongen karakter van die operatie. Concreet voorkomt dit dat dergelijke investeringskosten als kosteninefficiënties zullen worden aangerekend.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.acm.nl.

Jaarverslag 2017

Op 11 mei 2018 heeft de ACM haar jaarverslag over 2017 gepubliceerd. Het jaarverslag bevat onder meer een opsomming van de belangrijkste wapenfeiten van de ACM. Wat de betaalbaarheid van energie betreft heeft de ACM in 2017 het methodebesluit voor Gasunie Transport Services (GTS) voor 2017 tot 2021 vastgesteld. Naar aanleiding van twee referentiestudies heeft de ACM besloten dat het tarief dat GTS in 2017 mag hanteren 11 procent lager ligt dan het tarief voor 2016. Ook heeft de ACM in 2017 de Beleidsregel doelmatige kosten aangepast en vernieuwd om de investeringen in het net op zee en de kosten van de aansluiting van windparken op land te kunnen toetsen op efficiëntie.

Ten aanzien van de betrouwbaarheid van de energievoorziening heeft de ACM in 2017 kritisch gekeken naar de storingen bij TenneT rond Amsterdam in januari 2017 en bij Diemen in maart 2015. De onderzoeken naar deze storingen hebben informatie aan het licht gebracht ten aanzien van de onderhoudsprocedures van TenneT en hebben de ACM ertoe gebracht om het in 2016 door TenneT ingediende Kwaliteits- en Capaciteitsdocument nog niet goed te keuren en TenneT te verzoeken om met een plan van aanpak te komen om de geïdentificeerde tekortkomingen weg te nemen.

Met betrekking tot de warmtesector heeft de ACM in 2017 gepleit voor een zo snel mogelijke behandeling en invoering van het wetsvoorstel ter herziening van de Warmtewet. Het voorstel bevat duidelijkere definities, regulering ten aanzien van het koude deel van WKO- (warme koude opslag-) systemen en de optie tot het stellen van maximumprijzen voor afleversets, aansluitbijdragen en afsluitbijdragen.

Het jaarverslag bevat 9 hoofdstukken, omvat 187 pagina's en laat zich vinden op www.acm.nl.

1. Gijs Kreeft, Ceciel Nieuwenhout, Margarita Nieves-Zarate en Cees Verburg zijn promovendi bij het Groningen Centre of Energy Law. Dinand Drankier, Joris Gazendam en Tatiana Spijk-Belanova zijn aangesteld als onderzoekers respectievelijk Centre Administrator bij het GCEL. Deze rubriek betreft berichten die gepubliceerd zijn in de periode tot 1 juli 2018.

Tarievenbesluit GTS 2019

Op 18 mei 2018 heeft de ACM het tarievenbesluit voor Gasunie Transport Services voor 2019 gepubliceerd. Hoewel het transporttarief met circa 2 procent zal stijgen ten opzichte van 2018, zullen de inkomsten van GTS naar verwachting met 8 miljoen EUR dalen door een daling van de getransporteerde volumes.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.acm.nl.

ACM en TenneT maken afspraak over grenscapaciteit Nederland-Duitsland

Op 30 mei jongstleden heeft de ACM bekendgemaakt dat zij met TenneT een overeenkomst heeft bereikt over de beperkte beschikbaarheid van transportcapaciteit op de Nederlands-Duitse grens. Conform de netcode is TenneT verplicht jaarlijks 1300 MW aan jaarcapaciteit te veilen op de Nederlands-Duitse grens. Door tijdelijke niet-beschikbaarheid van enkele transportverbindingen kan TenneT deze capaciteit niet garanderen. Indien TenneT daadwerkelijk gedwongen is minder jaarcapaciteit op de langetermijnmarkt aan te bieden, dan zal dit verschil, waar mogelijk, aangeboden moeten worden op de maandveiling. Mocht dit ook niet mogelijk zijn, dan is TenneT gehouden 80 tot 100 MW aan te bieden op de maandveiling voor interconnectiecapaciteit tussen Nederland en België. Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.acm.nl.

Energie Monitor 2018

Op 4 juni jongstleden heeft de ACM de Energie Monitor 2018 gepubliceerd. Uit de Monitor blijkt dat steeds meer consumenten overstappen van energieleverancier. Zo is 42 procent van alle consumenten in de afgelopen drie jaar overgestapt. Doordat steeds meer consumenten actief kijken naar de mogelijkheid om over te stappen en consumenten het steeds eenvoudiger vinden om energieprijzen te vergelijken, worden energiebedrijven gedwongen tot betere dienstverlening en lagere prijzen. Hierdoor kunnen consumenten tot bijna 400 EUR per jaar op hun energierekening besparen.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.acm.nl.

■ TenneT

TenneT Market Review 2017

Op 5 april jongstleden heeft TenneT een Market Review voor de elektriciteitsmarkt in 2017 gepubliceerd. In de Market Review stelt TenneT vast dat in 2017 de elektriciteitsprijzen in de Centraal West-Europese Regio (Nederland, Duitsland, Oostenrijk, België en Frankrijk) licht gestegen zijn. In Nederland en Duitsland waar TenneT actief is als TSO waren de elektriciteitsprijzen gemiddeld lager dan in de rest van de regio met prijsverschillen tot wel 25 EUR per MWh in de wintermaanden. Doordat Frankrijk en België voor residentiële verwarming hoofdzakelijk gebruik maken van elektriciteit, kennen deze landen een sterke vraagtoename

in de wintermaanden. Deze vraag wordt voor een deel opgevangen door de productie van elektriciteit in Nederlandse gascentrales. Uit een Europa-brede analyse blijkt dat landen met een grote mate van interconnectie lagere stroomprijzen kennen. Nederland kent momenteel reeds een relatief hoge interconnectiegraad en TenneT verhoogt deze graad verder door te investeren in extra interconnectiecapaciteit met België, Duitsland en Denemarken.

Wat betreft productiecapaciteit stelt TenneT vast dat in 2017 de productiecapaciteit voor elektriciteit uit hernieuwbare bronnen is gestegen met 1 GW tot 7,2 GW, waar de conventionele productiecapaciteit met 0,9 GW gedaald is tot 21,3 GW. De capaciteitsgroei van hernieuwbare energie is momenteel voornamelijk geclusterd in windenergie op land en zonne-energie. Voor de toekomst zal de groei van hernieuwbare productiecapaciteit met name op zee geconcentreerd zijn. Qua elektriciteitsproductie, ziet TenneT een 43 procent groei van windenergie. Binnen de conventionele productie daalt de elektriciteitsopwekking op basis van kolen en stijgt de elektriciteitsopwekking op basis van gas.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.tennet.eu.

Jaarverslag CertiQ

Op 12 april 2018 heeft CertiQ haar jaarverslag gepresenteerd. CertiQ is onderdeel van TenneT en door de minister van Economische Zaken en Klimaat belast met het exclusieve mandaat om Garanties van Oorsprong (GvO) te verstrekken voor elektriciteit en warmte. In dit kader heeft CertiQ in 2017 in totaal 15.880 productie-installaties voor elektriciteit en 287 productie-installaties voor warmte gecertificeerd. Deze installaties representeren respectievelijk een vermogen van 8 en 2 GW. Ten opzichte van 2016 is het vermogen van de gecertificeerde elektriciteitsinstallaties gedaald met 0,8 GW doordat enkele grote bij- en meestookinstallaties zijn uitgeschreven uit het systeem. Het aantal uitgegeven GvO's nam echter met 9,5 procent toe ten opzichte van 2016. In categorie elektriciteit was er een groei van 14,4 naar 15,8 TWh en bij warmte een groei van 3,3 naar 4,3 TWh. Voorts werd een recordaantal van 40,1 TWh aan GvO's geïmporteerd en een recordaantal van 49,4 TWh afgeboekt.

De strategische ambities van CertiQ omvatten onder meer een uitbreiding van de certificering, waarbij CertiQ ook bij niet-duurzame energie de oorsprong gaat certificeren zodat de consument in een oogopslag op het wettelijke verplichte stroometiket kan zien waar zijn of haar stroom vandaan komt. Operationeel kijkt CertiQ naar de mogelijkheden om blockchain in te zetten en de robuustheid van haar IT-systemen te vergroten.

Het jaarverslag bestaat uit vier hoofdstukken, omvat 37 bladzijden en laat zich vinden op www.tennet.eu.

Supergeleiderproject Enschede

Op 9 mei 2018 heeft TenneT aangegeven niet door te gaan met de geplande aanleg van een 3,4 kilometer lange supergeleiderkabel in Enschede. De

zogenaamde High Temperature Superconductivity (HTS)-kabel kan tot vijf maal zoveel elektriciteit transporteren als een conventionele kabel en neemt tevens minder ruimte in beslag doordat hij geen warmte afgeeft en geen elektromagnetisch veld veroorzaakt. Het project in Enschede betrof een pilot, maar na uitgebreid onderzoek heeft TenneT vastgesteld dat de kosten van de kabel viermaal zo groot zijn als de kosten van een conventionele kabel, waarna besloten is de kabel niet aan te leggen.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.tennet.eu.

Groene waterstof als bouwsteen voor energietransitie

Op 1 juni 2018 heeft de Waterstof Coalitie, bestaande uit netbeheerders, industrie, energiebedrijven, milieuorganisaties en wetenschappers, een manifest getiteld 'Waterstof: essentiële bouwsteen energietransitie' aangeboden aan minister Wiebes van Economische Zaken en Klimaat. De coalitie roept in haar manifest de partijen van het Klimaat & Energieakkoord op om prioriteit te geven aan groene waterstof als basis voor de energietransitie en stelt voor eenzelfde programmatische aanpak te gebruiken als voor wind op zee. Concreet houdt dit in dat de overheid een routekaart voor groene waterstof zou moeten vaststellen en jaarlijks tenders zou moeten organiseren met oplopende volumes tot 2030. De winnaars van een deze tenders zouden van de overheid een vergunning, subsidie, een elektriciteitsnetaansluiting en een waterstofpijpleidingaansluiting moeten ontvangen. Om ervaring op de doen met waterstofproductie, zouden elektrolyzers eerst op land moeten worden opgeschaald nabij de kust om na 2030 grootschalig te worden toegepast op zee. Indien tijdig wordt ingezet op opschaling van de waterstofproductie, opschaling van de duurzame elektriciteitsproductie, infrastructurele investeringen en innovatieprogramma's, kunnen op termijn een rendabele en duurzame waterstoftransportnetwerken op nationale en internationale schaal ontstaan.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.tennet.eu.

Mogelijkheden grensoverschrijdende offshore transportnetten

Op 13 juni 2018 hebben TenneT en het Duitse energiebedrijf Innogy aangekondigd gezamenlijk onderzoek te gaan doen naar de realisatie een energie-hub en een offshore elektriciteitstransportnetwerk op de Noordzee voor de interconnectie tussen markten en de ontsluiting van offshore windparken. Dit onderzoek moet zich in eerste instantie richten op de technische, financiële en juridische aspecten van een dergelijk North Sea Wind Power Hub-systeem.

Eveneens op 13 juni jongstleden hebben TenneT en het Zweedse energiebedrijf Vattenfall aangekondigd onderzoek te gaan doen naar de realisatie van een WindConnector, een grensoverschrijdende elektriciteitskabel voor de ontsluiting van offsho-

re windparken en grensoverschrijdend elektriciteitstransport, tussen het aangewezen windenergiegebied IJmuiden Ver en het offshore station van Vattenfall in de Britse wateren. Het onderzoek zal toegespitst zijn op de technische en regulatoire uitdagingen van een dergelijke kabel.

Voor meer details en het oorspronkelijke bericht zie www.tennet.eu.

■ Gasunie

North Sea Wind Power Hub presenteert visie voor windproject Noordzee aan G20

Op 24 mei 2018 heeft het consortium North Sea Power Hub, waarvan Gasunie een deel uitmaakt, een visie op de windparken op de Noordzee gepresenteerd aan de energieministers van de G20+ landen. Conform de visie zal in 2040 de capaciteit van de offshore-windenergie op de Noordzee verdubbeld zijn (van 70 tot 150 GW). Dit zou ongeveer een vijfde van de verwachte elektriciteitsproductie in de EU opleveren. Hiervoor moet de productiecapaciteit voor windenergie op de Noordzee van 7 tot 15 keer meer worden uitgebreid. Dergelijke uitbreiding zou meer nauwe samenwerking tussen de betrokken partijen in de landen rondom de Noordzee vergen. Meer overleg en overeenstemming is nodig omtrent, onder andere, het verlagen van de infrastructuurkosten en het handhaven van een ecologisch evenwicht in het betreffende gebied. Het terugdringen van de infrastructuurkosten zal leiden tot de concurrerende elektriciteitstarieven en een kostenbesparing van maximaal dertig procent. Tevens onderzoekt het consortium de ontwikkeling van oplossingen voor elektriciteitsopslag en -omzetting, waaronder de omzetting van stroom in gas ('Power to Gas'). Daarnaast kan een combinatie van de sterke punten van stroom- en gassystemen een belangrijke prikkel zijn voor de opkomst van waterstof als duurzame oplossing in de industrie, de gebouwde omgeving en de transportsector. De mogelijkheden van deze visie zullen door een aantal consortiumpartijen tot medio 2019 worden onderzocht door de technische, markt gerelateerde en milieu-aspecten te analyseren.

Het volledige persbericht kan worden gepleegd via <https://northseawindpowerhub.eu>.

■ Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

Gaswinning uit de kleine velden en voortgang maatregelen gaswinning

Op 30 mei en 7 juni 2018 heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat de Tweede Kamer twee brieven doen toekomen over respectievelijk de gaswinning uit kleine velden (kenmerk: DGETM-EO/18031167) en de voortgang maatregelen gaswinning (kenmerk: DGETM-EI/18113164). Aanleiding voor beide brieven is het kabinetsbesluit van 29 maart jongstleden dat de gaswinning uit het Groningenveld op zo kort mogelijke termijn wordt beëindigd (zie NTE 2018/03).

Met betrekking tot de gaswinning uit kleine velden gaat de voorkeur uit naar een gestage afbouw, waarbij gas wordt gewonnen zolang en in zoverre gas nog nodig is, en alleen waar dit veilig kan. Hierbij wordt rekening gehouden met de aangescherpte maatschappelijke randvoorwaarden zoals deze per 1 januari 2017 in de Mijnbouwwet zijn opgenomen. De realiteit is wel, volgens de minister, dat zolang en in zoverre de gebouwde omgeving en de bedrijven nog afhankelijk zijn van aardgas, binnenlandse gaswinning als gewenst alternatief voor de import van aardgas noodzakelijk blijft. Nieuwe opsporingsvergunningen voor gaswinning op land worden echter door het kabinet uitgesloten, net zoals de mogelijkheid van schaliegaswinning.

In de brief aan de Tweede Kamer herhaalt de Minister de op 29 maart jongstleden aangekondigde maatregelen die de gaswinning uit het Groningenveld moeten verlagen en bespreekt daarnaast mogelijke aanvullende maatregelen. De reeds eerder aangekondigde maatregelen betreffen tot 2022 de bouw van een stikstofinstallatie in Zuidbroek en de ombouw van 53 industriële grootverbruikers van laagcalorisch gas. Volgens de minister ligt de voortgang van deze maatregelen op schema. Na 2022 kan de gaswinning verder worden afgebouwd door onder andere de inkoop van extra stikstof en de (verdere) verlaging van export naar België, Duitsland, en Frankrijk. Voorstellen voor aanvullende maatregelen die nog niet eerder waren benoemd zijn om groene waterstof bij te mengen bij hoogcalorisch gas (en een deel stikstof) tot zogenaamd 'Klimaatgas', of het produceren van laagcalorisch gas door bijmenging van hoogcalorisch gas met rookgassen uit de nabijgelegen kolencentrale in de Eemshaven. Beide brieven zijn te raadplegen op www.rijksoverheid.nl.

Stimuleringsbeleid lokale hernieuwbare elektriciteitsproductie

Op 15 juni 2018 heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat de Tweede Kamer per brief (kenmerk: DGETM-E2020/18032657) geïnformeerd over de hoofdlijnen van het voorgenomen stimuleringsbeleid voor lokale hernieuwbare elektriciteitsproductie met directe betrokkenheid van burgers. Verwacht wordt dat lokale hernieuwbare energie-initiatieven een belangrijke rol zullen spelen bij het behalen van de voorgenomen doelstelling van 49 procent CO₂-uitstootreductie in 2030.

De minister wijst erop dat kleinschalige initiatieven duurder zijn en extra middelen vergen, die moeten worden opgebracht door de burgers in hun hoedanigheid van energiegebruiker en belastingbetaler. Op basis van evaluaties van de salderingsregeling en postcoderoosregeling concludeert de minister dat het huidige instrumentarium verbeterd kan worden. In de brief gaat de minister tevens in op de nieuwe regeling die zal gelden als opvolger van de salderingsregeling (terugleversubsidie), het voorgenomen beleid ter ondersteuning van energiecoöperaties, waaronder de toekomst van de postcoderoosregeling en een eventuele tegemoetkoming in de aanloopkosten, en ten slotte de moge-

lijkheden voor verbeteringen van de SDE+, vooral voor met zonne-energie opgewekte elektriciteit. De brief is te raadplegen op www.rijksoverheid.nl.

Reactie op advies 'Stroomvoorziening onder digitale spanning'

In een brief van 21 juni 2018 (kenmerk: DGETM-EI/18127954) gericht aan de Tweede Kamer heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat gereageerd op het advies 'Stroomvoorziening onder digitale spanning' welke is opgesteld door de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (hierna: RLI). De RLI richt zich in zijn advies specifiek op kwetsbaarheden die in het elektriciteitssysteem (kunnen) ontstaan door het proces van digitalisering, en stelt daarbij de vraag centraal of de overheid haar belofte om te zorgen voor een duurzame, veilige en betrouwbare energievoorziening gestand kan doen. Het RLI komt hierbij tot de volgende aanbevelingen: (i) de overheid zou de mogelijke gevolgen van de digitalisering van het elektriciteitssysteem [...] moeten onderkennen en onderzoeken; (ii) de overheid zou 'no-regret'-maatregelen moeten nemen die kwetsbaarheden indammen; (iii) de overheid zou structureel moeten investeren in een infrastructuur voor gezamenlijke kennisvergarings; en. (iv) de overheid zou Europese samenwerking moeten zoeken om de kwetsbaarheden van de gedigitaliseerde stroomvoorziening aan te pakken [...]. Als voorbeeld van 'no-regret'-maatregelen noemt de RLI, certificering en standaardisering als mogelijke maatregelen.

De minister geeft aan dat het kabinet vooral op het gebied van standaardisering zeer actief is. Zoals is recent de 'Wet beveiliging netwerk- en informatiesystemen' door de Tweede Kamer aangenomen. Deze wet voorziet in een meld- en zorgplicht op het gebied van cybersecurity voor aanbieders van essentiële diensten, waaronder netbeheerders en zodanig aangewezen energiebedrijven. Daarnaast wordt er ook gewerkt aan standaarden voor apparatuur dat is aangesloten op het elektriciteitsnetwerk, maar daar geen gebruik van uit maakt.

Ten slotte gaat de minister nog kort in op de rol van blockchain in de energietransitie. Wijzend op een verscheidenheid aan pilot-projecten op het gebied van blockchain ziet de minister geen noodzaak om dit verder te stimuleren. Mochten er belemmeringen worden geconstateerd op het gebied van wet- en regelgeving, dan is de minister bereid om mee te denken over oplossingen.

De brief van de minister is te raadplegen op www.rijksoverheid.nl en het rapport van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur is te vinden op www.rli.nl.

■ Staatstoezicht op de Mijnen

Advies inzake versterking van Groningse gebouwen

In een rapport van 27 juni 2018 heeft het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) de Minister van Economische Zaken en Klimaat geadviseerd om de versterking van zo'n 5.000 gebouwen in het aardbe-

vingsgebied in Groningen aanzienlijk te versnellen. Dit met het oog op de veiligheid. Het rapport is te raadplegen via www.sodm.nl.

Jaarverslag 2017

Op 20 juni 2018 heeft het SodM haar jaarverslag over 2017 gepubliceerd. In het jaarverslag werd verwezen naar dossiers die 2017 veel aandacht opeisten, waaronder de aardbevingen in Groningen, toenemende interesse voor aardwarmte en lekkages bij het winnen van zout. Verder staat het SodM stil bij toekomstige uitdagingen in het gebruik van de ondergrond, waaronder de eventuele opslag van CO₂ en aardwarmte projecten. Tot slot wijst het SodM erop dat er tevens belangrijke dossiers zijn die minder het nieuws halen: zoals de voortgang van olie- en gaswinning in Nederland. Aangezien de productie langzaam afneemt zal ook de financiële kracht van de sector afnemen, hetgeen gevolgen zou kunnen hebben voor de veiligheid.

Het jaarverslag is te raadplegen via <https://magazines.sodm.nl/jaarverslag-sodm/2018/01/welkom>.

■ Nederlandse Emissieautoriteit

Jaarverslag 2017

Op 28 juni 2018 heeft de Nederlandse Emissieautoriteit haar jaarverslag over 2017 gepubliceerd. Naar eigen zeggen verliepen de uitvoering van het emissiehandelssysteem en de regelgeving voor energie van vervoer goed. De status als zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) van de autoriteit is in 2017 geëvalueerd op basis van de kaderwet ZBO's. Deze evaluatie is positief verlopen: de Nederlandse emissieautoriteit opereert 'efficiënt en adequaat'. Verder staat het jaarverslag stil bij wijzigende regelgeving. Zo zal de autoriteit volgens het regeerakkoord een minimum CO₂ prijs uitvoeren.

Het jaarverslag is te raadplegen via: <https://magazines.emissieautoriteit.nl/jaarverslag-nea/2017/02/voorwoord>.

■ Europese Commissie

Kernveiligheid en kernafval

In mei en juni heeft de Europese Commissie een aantal lidstaten op de vingers getikt in verband met verschillende thema's rond kernenergie. Zo hebben België, Polen en Spanje de Europese nucleaire veiligheidsrichtlijn nog niet correct of niet volledig geïmplementeerd. Zij krijgen daarvoor formele waarschuwingen. Daarnaast heeft de Europese Commissie ook gelet op de implementatie van de regels rond kernafval. Kroatië, Denemarken, Estland, Ierland, Letland en Malta hebben Richtlijn 2011/70/Euratom van de Raad van 19 juli 2011 tot vaststelling van een communautair kader voor een verantwoord en veilig beheer van verbruikte splijtstof en radioactief afval namelijk niet goed geïmplementeerd, en krijgen hiervoor ook formele waarschuwingen. Verder hebben Oostenrijk, Kroatië en Italië hun nationale programma's onder dezelfde richtlijn niet bekendgemaakt aan de Commissie. Zoals de richtlijn voorschrijft heeft de Com-

missie dit voorgelegd aan het Europese Hof van Justitie. De persberichten hiervoor zijn te vinden op de website van DG Energy, respectievelijk op 7 juni (nucleaire veiligheid, kernafval) en 17 mei (nationale programma's).

Het originele bericht is te raadplegen op <https://ec.europa.eu/info/news>.

Staatssteun Netwerktarieven Duitsland

Op 28 mei 2018 heeft de Commissie een besluit gepubliceerd met betrekking tot staatssteun in Duitsland. In 2012-2013 werden bepaalde grote Duitse elektriciteitsverbruikers (jaarlijks meer dan 10 GWh) uitgesloten van de netwerkstarieven, in totaal zo'n EUR 300 miljoen, die werd afgewenteld op de overige eindverbruikers. De Europese Commissie heeft nu besloten dat dit ongeoorloofde staatssteun was. Er was geen enkele reden die de uitsluiting van de netwerkstarieven kon rechtvaardigen en daarom moet Duitsland de steun daarvan nu terugvorderen. Dit is de eindbeslissing van een onderzoek dat in 2013 begonnen is na klachten van consumentenorganisaties en burgers.

Meer informatie is te vinden onder zaaknummer SA.34045 en via http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3966_en.htm.

Energieprijzen 2017

Eurostat heeft op 30 mei 2018 het overzicht naar buiten gebracht van de energieprijzen in de EU in 2017. Voor huishoudens blijven de energieprijzen vrij stabiel in de tweede helft van 2017 ten opzichte van dezelfde periode in 2016: -0,2 procent voor elektriciteit en -0,5 procent voor gas. De prijzen verschillen wel sterk per lidstaat: in Bulgarije is 100 kWh omgerekend minder dan EUR 10 terwijl dezelfde hoeveelheid in Denemarken en Duitsland meer dan EUR 30 is.

Het bericht is te vinden op http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-18-3980_en.htm.

Voortgang Nieuwe Gasinterconnectoren

In de afgelopen maanden zijn er voor allerlei nieuwe gasinterconnectoren overeenkomsten gesloten: ten eerste is er een aansluitingsovereenkomst (*final investment decision*) voor een gasinterconnector tussen Polen en Litouwen gesloten. Ten tweede is er een *grant agreement* voor een haalbaarheidsstudie naar een gasinterconnector tussen Denemarken en Polen gesloten. Deze projecten hebben allebei financiële steun vanuit de Connecting Europe Facility gekregen, ter waarde van respectievelijk EUR 276 miljoen en EUR 33 miljoen. Verder hebben de energieministers van Servië en Bulgarije een intentieovereenkomst gesloten voor een gasinterconnector tussen deze beide landen. Dit project zal ervoor zorgen dat de gastransmissiesystemen van Bulgarije en Servië voor het eerst aan elkaar gekoppeld worden. Alle drie de projecten hebben PCI-status.

De persberichten zijn te vinden op <https://ec.europa.eu/info/news>.

Bindende Verplichtingen voor Gazprom

Op 24 mei 2018 heeft de Europese Commissie aan Gazprom bindende verplichtingen onder het mededingingsrecht opgelegd. Dit wordt gedaan omdat Gazprom in Centraal- en Oost-Europa een dominante positie heeft en daar volgens de Commissie misbruik van maakt. In april 2015 heeft de Commissie daarom al een 'mededeling van punten van bezwaar' (*statement of objections*) naar Gazprom gestuurd. De bindende verplichtingen die nu zijn gepubliceerd zijn bedoeld om definitief een eind te maken aan het vermeende marktmachtsmisbruik door Gazprom. Vier verplichtingen worden opgelegd: (i) Gazprom moet zijn klanten ontdoen van alle beperkingen op grensoverschrijdende doorverkoop van gas; (ii) Gazprom zal gasstromen mogelijk maken van en naar landen en regio's die nu door het ontbreken van interconnectors nog steeds van andere lidstaten geïsoleerd zijn; (iii) de klanten van Gazprom krijgen een doeltreffend instrument om te verzekeren dat hun gasprijzen het prijsniveau op de West-Europese markten weerspiegelen, vooral bij LNG hubs; (iv) Gazprom mag tenslotte niet inspelen op voordelen met betrekking tot gas infrastructuur die het eventueel van klanten heeft verkregen door gebruik te maken van zijn marktpositie in gaslevering.

Het persbericht met details over de verplichtingen is te vinden via zaaknummer AT39816 en op http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3921_en.htm

■ ENTSO-E

Herziening Biedzones

Op 5 april 2018 heeft ENTSO-E het eerste verplichte rapport over herziening van de biedzones gepubliceerd. De EU Verordening over Capaciteitsallocatie en congestiemanagement (CACM) schrijft voor dat de deelnemende TSOs regelmatig moeten onderzoeken of de huidige biedzones herzien moeten worden. De eerste keer dat dit gedaan is, is afgelopen voorjaar. Dat heeft geleid tot een rapport van de TSOs met aanbevelingen voor de relevante lidstaten en toezichthouders. De lidstaten en toezichthouders hebben nu zes maanden om op de aanbevelingen te reageren, tot 30 september.

Het rapport kan worden geraadpleegd op <https://www.entsoe.eu/news/2018/04/05/first-edition-of-the-bidding-zone-review-published/XBID>.

Zomervooruitzicht 2018

ENTSO-E heeft op 30 mei 2018 het zomervooruitzicht (*summer outlook*) 2018 gepubliceerd. Het concludeert dat er geen grote risico's voor de leveringszekerheid zijn, aangezien opwekkingscapaciteit en consumptie zelfs onder zware omstandigheden in balans zijn. Het zomervooruitzicht wijst verder op de rol van interconnectie en vraagsturing (*demand side response*) voor de leveringszekerheid. Als er veel hernieuwbare energie wordt opgewekt zou in Ierland en in Zuid Italië mogelijk andere capaciteit moeten worden uitgeschakeld vanwege de veiligheid. Verder moeten gedurende de hele zomer de waterreservoirs voor waterkrachtcentrales in de

gaten worden gehouden, vooral in de Alpen. Er is afgelopen winter genoeg sneeuw gevallen, waardoor er geen concrete zorgen zijn dat er te weinig water is in de reservoirs.

Het rapport is beschikbaar op <https://www.entsoe.eu/news/2018/05/30/entso-e-summer-outlook-2018-no-expected-risk-to-europe-s-security-of-supply-level-of-hydro-reservoirs-to-be-monitored/>.

Intraday Biedprocedure Geïntroduceerd

Elektriciteitsmarktoperators (NEMOs) en TSOs kondigen op 12 juni 2018 aan dat het XBID project succesvol gelanceerd is. Dat betekent dat er nu voor tien landen dezelfde biedingssoftware gebruikt wordt, wat een belangrijke stap is naar een geïntegreerde intraday-energiemarkt. Het systeem is geïntroduceerd in België, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Letland, Litouwen, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Portugal, Spanje en Zweden. De andere Europese landen zullen in 2019 aanhaken bij een tweede lanceringsgolf. De introductie van dit nieuwe softwaresysteem zal leiden tot een grensoverschrijdende en daardoor efficiëntere intraday markt.

Meer informatie is te vinden op <https://www.entsoe.eu/news/2018/06/14/european-cross-border-intraday-xbid-solution-and-10-local-implementation-projects-successful-go-live/>.

■ ENTSO-G

Terugblik zomer 2017 en vooruitzicht zomer 2018

Op 17 april 2018 heeft ENTSO-G een vooruitzicht voor de zomer van 2018 gepubliceerd. Uit dit rapport blijkt dat het Europese gasnetwerk voldoende robuust is om ten minste 90 procent van de gasopslag voor de komende winter van aardgas te voorzien. Tevens biedt het betreffende netwerk voldoende flexibiliteit aan de netwerkgebruikers in het kader van hun leveringsstrategie. Vervolgens wordt in de zomervooruitblik geconstateerd dat de gasvolumes die aan Oekraïne worden geleverd vergelijkbaar zijn met de geleverde gasvolumes van de voorafgaande zomerperiodes. Om hetzelfde voorraadniveau te bereiken als het vorige seizoen, zou echter meer injectie in de opslag nodig zijn (+52 TWh). Conform het gasopslagniveau op 1 april (17,5 procent) is er sprake van de laagste gasopslagniveau in zeven jaar als gevolg van de verwachte verlaagde nationale gasproductie.

ENTSO-G heeft tegelijk de resultaten gepubliceerd van haar onderzoek naar de situatie op de Europese gasmarkt in de zomer 2017 (van april tot september). Het blijkt dat in 2017 de seizoensgebonden vraag naar gas in Europa 5,4 procent hoger was dan in de voorafgaande zomerperiode en heeft het niveau van 1.817 TWh bereikt. Dit is een tweede seizoensstijging op een rij. In de zomer 2017 was de hoogste vraag naar gas voor elektriciteitsopwekking sindsdien 2010 geregistreerd (280 TWt). De Europese gasproductie bleef op hetzelfde niveau in tegenstelling tot de Russische gasproductie die wederom gestegen (+3 procent) en bereikte 36 procent van het gasaanbod tijdens het zomerseizoen 2017.

De voorraadniveaus namen in de periode april tot september 2017 genoeg toe. Eind september werd een niveau van 85 procent bereikt en 89 procent tegen de laatste dagen van oktober. De lage gasopslag-niveaus werden waargenomen aan het einde van het zomerseizoen in Letland (49 procent), het VK en Portugal (beide op 53 procent). Beide documenten zijn te vinden op <https://www.entsog.eu>.

Jaarverslag 2017

Op 13 juni 2018 heeft ENTSO-G het jaarverslag over 2017 gepubliceerd. In het rapport zijn recente ontwikkelingen geschetst die bijdragen aan de verdere integratie van de Europese gasmarkt en ook het monitoren van de implementatie van de netwerkcodes bevorderen. In april 2017 zijn de Europese tariefnetwerkcodes in werking getreden en daarnaast heeft ENTSO-G samen met haar partners de (in ieder geval tot nu toe) laatste gasnetwerkcodes ontwikkeld. Tevens is in het verslag vermeld dat de nauwere samenwerking tussen ENTSO-G en ENTSO-E werd voortgezet.

Voor de eerste keer werkten de ENTSO's in 2017 samen aan de ontwikkeling van het ontwerp-verslag van het gezamenlijke scenario voor tienjarennetwerkontwikkeling (TYNDP) 2018, dat in oktober 2017 werd gepubliceerd voor openbare consultaties. De ENTSO's werkten vorig jaar ook samen aan hun wintervooruitzichten. Deze samenwerking maakte het mogelijk dat het wintervooruitzicht van ENTSO-E het vermogen van het elektriciteitssysteem met gas om te gaan kan weergeven. Het rapport bevat 76 pagina's en is te raadplegen via https://annualreport2017.entsog.eu/wp-content/uploads/2018/06/ENTSOG_Annual-Report-2017.pdf.

Artikelen in andere tijdschriften

Met deze rubriek wordt beoogd een overzicht te bieden van artikelen over aspecten van het energierecht in andere tijdschriften, zowel Nederlandse als buitenlandse. Suggesties voor verwijzingen naar andere dan de onderstaande tijdschriften worden door de redactie op prijs gesteld.

International Energy Law Review

M. Pappa, 'Exploration of energy resources in the deep seabed: opportunities for industry, challenges for law', 2018/3, p. 66 – 74.

C. Stănescu, 'Dead end for stabilisation clauses? The effects of the concessions directive on investor protection mechanisms in the energy sector', 2018/3, p. 75 – 87.

P. Subai, 'Would petroleum sector liberalisation improve the performance of african NOCs?', 2018/3, p. 88 – p. 94.

Energy Law Journal

N. Nowiski, 'Rising above the storm: climate risk disclosure and its current and future relevance to the energy sector', vol. 39, issue 1, p. 1 – p. 46.

J. Gundlach, and R. Webb, 'Distributed energy resource participation in wholesale markets: lessons from the California ISO', vol. 39, issue 1, p. 47 – p. 77.

O. Cabrera-Colorado, 'Increasing U.S.-Mexico cross-border trade in electricity by NAFTA's renegotiation', vol. 39, issue 1, p. 79 – p. 107.

W. Demarest, 'NGPA definition of 'first sales': renewed significance in view of FERC's expanded enforcement powers', vol. 39, issue 1, p. 109 – p. 137.

R. Mastor, M. Dworkin, M. Landa, et al., 'Energy justice and climate-refugees', vol. 39, issue 1, p. 139 – p. 172.

The Journal of World Energy Law & Business

R. Heffron, L. Downes, M. Bysveen, et al, 'Three layers of energy law for examining CO2 transport for carbon-capture and storage', vol. 11, issue 2, p. 93 – p. 115.

B. Roach, and A. Dunstan, 'The Indonesian PSC: the end of an era', vol. 11, issue 2, p. 116 – p. 135.

C. Carriere, 'The effects of Japan's push for greater LNG market flexibility on LNG pricing and destination restrictions', vol. 11, issue 2, p. 136 – p. 144.

V. Wangelow, 'Petroleum licensing in the European Union: the allocation of E&P rights in Denmark', vol. 11, issue 2, p. 145 – p. 163.

Energy Policy

N. Blaauwbroek, D. Kuiken, P. Nguyen, et al, 'Distribution network monitoring: interaction between EU legal conditions and state estimation accuracy', vol. 115, p. 78 – p. 87.

J. Ogden, A. Myers, D. Scheitrum, et al., 'Natural gas as a bridge to hydrogen transportation fuel: Insights from the literature', vol. 115, p. 317 – p. 329.

M. Winfield, S. Shokrzadeh, and A. Jones 'Energy policy regime change and advanced energy storage: A comparative analysis', vol. 115, p. 572 – p. 583.

D. Liu, M. Liu, E. Xu, et al., 'Comprehensive effectiveness assessment of renewable energy generation policy: A partial equilibrium analysis in China', vol. 115, p. 330 – p. 341.

H. Nakamura, 'Willingness to know and talk: Citizens attitude toward energy and environmental policy deliberation in post-Fukushima Japan', vol. 115, p. 12 – p. 22.

S. Vammen, A. Merrild, and H. Nedergaard., 'The role of EIA and weak assessments of social impacts in conflicts over implementation of renewable energy policies', vol. 115, p. 43 – p. 53.

Held, M. Ragwitz, F. Sensfuß, et al., 'How can the renewables targets be reached cost-effectively? Policy options for the development of renewables and the transmission grid', vol. 116, p. 112 – p. 126.

C. Shaw, V. Hurth, S. Capstick, et al., 'Intermediaries' perspectives on the public's role in the energy transitions needed to deliver UK climate change policy goals', vol. 116, p. 267 – p. 276.

H. Bae, and S. Yu, 'Information and coercive regulation: The impact of fuel mix information disclosure on states' adoption of renewable energy policy', vol. 117, p. 151 – p. 159.

C. Gerbaulet, and A. Weber, 'When regulators do not agree: Are merchant interconnectors an option? In-

sights from an analysis of options for network expansion in the Baltic Sea region', vol. 117, p. 228 – p. 246.

J. de Boer, C. Zuidema, A. van Hoorn, et al., 'The adaptation of Dutch energy policy to emerging area-based energy practices', vol. 117, p. 142 – p. 150.

G. Bel, and S. Joseph, 'Policy stringency under the European Union emission trading system and its impact on technological change in the energy sector', vol. 117, p. 434 – p. 444.

Y. Fernando, P. Swan, C. Chiappetta, et al., 'Understanding the effects of energy management practices on renewable energy supply chains: Implications for energy policy in emerging economies', vol. 118, p. 418 – p. 428.

M. Cooper, 'Governing the global climate commons: The political economy of state and local action, after the U.S. flip-flop on the Paris Agreement', vol. 118, p. 440 – p. 454.

S. Esterhuysen, M. Avenant, N. Redelinghuys, et al., 'Monitoring of unconventional oil and gas extraction and its policy implications: A case study from South Africa', vol. 118, p. 109 – p. 120.

European Energy and Environmental Law Review

M. Sokołowski, 'European law on the energy communities: a long way to a direct legal framework', vol. 27, issue 2, p. 66 – p. 70.

Climate Policy

A. Larkin, J. Kuriakose, M. Sharmina, et al., 'What if negative emission technologies fail at scale? Implications of the Paris Agreement for big emitting nations', vol. 18, issue 6, p. 690 – p. 714.

E. Gilmore, and T. St.Clair, 'Budgeting for climate change: obstacles and opportunities at the US state level', vol. 18, issue 6, p. 729 – p. 741.

S. Klinsky, 'An initial scoping of transitional justice for global climate governance', vol. 18, issue 6, p. 752 – p. 765.

Utilities Policy

F. Curran, S. Smart, J. Lacey, et al., 'Learning from experience in the water sector to improve access to energy services', vol. 51, p. 41 – p. 50.

Recht der Energiewirtschaft

C. Germelmann, 'Die Zukunft des Investitionsschutzes im europäischen Energierecht', RdE 6/2018, p. 292 – p. 236.

W. Frenz, 'Energiewirtschaft 4.0 im Fokus von Daten- und Wettbewerbsrecht', RdE 6/2018, p. 237– p. 241.

M. Baumgart and S. Mantilla Blanco, 'Erneuerbare Energien und "legitime Erwartungen" in der neueren Schiedspraxis zum Vertrag über die Energiecharta: Die Entscheidungen in den Verfahren Charanne, Isolux und Eiser', RdE 6/2018, p. 242 – p. 247.

De Gemeentestem

M. Rus-van der Velde & F.A. Mulder, 'Kabels en leidingen: een uniforme regeling gewenst?', 2018/67, p. 340 - p. 346.

Nederlands Juristenblad

Corien Prins, 'Urgenda en digitalisering', 2018/1098, p. 1563.

Tijdschrift voor Toezicht

S. Lavrijssen, F.van der Velde, P. Köpsel Sanz en G. Heusschen, 'Onderzoek naar de mogelijke juridische integratie van de Elektriciteits-, Gas- en Warmtewet en een uniform toezicht op de energiesector', 2018/01, p. 27 - p. 35.

Mededelingen NeVER

Op 21 september aanstaande vindt de volgende bijeenkomst van de NeVER plaats bij de Academie voor Wetgeving te Den Haag (Lange Voorhout 62). Deze Engelstalige bijeenkomst wordt georganiseerd in samenwerking met het North Sea Energy Law Programme (Universiteiten van Groningen, Kopenhagen, Oslo en Aberdeen). Tijdens deze bijeenkomst zal een aantal recente ontwikkelingen in het (internationale) energierecht worden behandeld door nationale en internationale energierecht-specialisten. Meer informatie is te vinden op de website van de NeVER www.never.nl.